

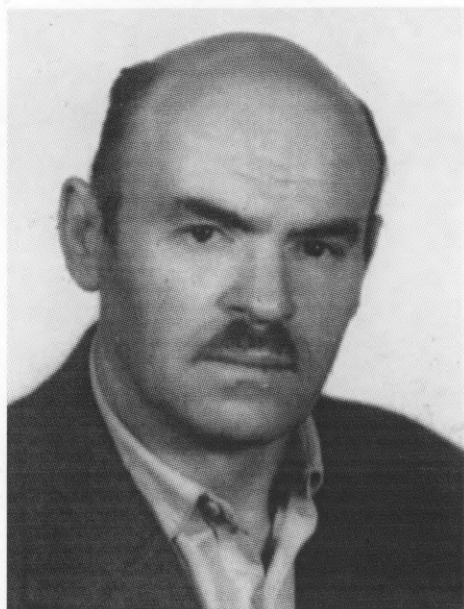
80 GODINA ŽIVOTA NAJPLODNIJEG PODRAVSKOG PRIPOVJEDAČA

KNJIŽEVNO - ŽIVOTNI KRUG MATE KUDUMIJE

Polako se zatvara književno-životni krug poznatog podravskog pisca M. Kudumije: tu su već doista visoke godine (rođen je 16. rujna 1914.), a k tome je godinama teže bolestan. U takvim uvjetima teško da će uspjeti objaviti još koju zasebnu knjigu, mada čak dva romana (Tuga Veselog Brijega, Instruktor) čekaju u pripremi, u rukopisu. A da se i ne govori o većem broju novela, humoreski, anegdota, pjesama, aforizama, autobiografskih zapisa i drugog, čega bi bilo za još nekoliko knjiga. Čini se da je u zadnje vrijeme sklon (doznajem to iz njegovih pisama) upravo toj, svoje vrste "inventurnoj", literaturi, to jest autobiografskim bilješkama, s mnoštvom digresija, asocijacija, citata, dakle svega onoga što se u njemu nakupilo tijekom dugog, doživljajno bogatoga životnog puta.

A objavio je Kudumija dosad doista mnogo, posebno ako se gleda u okvirima naših provincijskih teškoća. Bibliografija njegovih raznih radova rasutih po časopisima i drugim edicijama (sredio je i uredio tu bibliografiju Miroslav Dolenc zajedno s autorom u knjizi "Naša stara Drava") broji čak 132 jedinice, uključujući tu i gore spomenuta dva romana, koji su izlazili u nastavcima u "Bjelovarskom listu", i to prvi od njih 1965., a drugi 1989. Posebno treba istaći čak 12 većih i manjih knjiga. Njihovo objavljivanje počelo je s romanom "Gazda Janković" (1952.), nakon čega slijedi pripovijest (ja bih rekao: mali roman) "Gavran" (1954.). Knjiga ribičkih priča "Bistro, majstore", kojom je ovaj pisac prvi unio u hrv. književnost jedan zasebni krug ljudi, izlazi 1961. godine. Zbirka duljih i kraćih proza o malograđanskom i seljačkom svijetu piščevog zavičaja pod karakterističnim naslovom "Zlatna sredina" objavljena je 1982. god., a u knjizi "Naša stara Drava" (1989.) opet nailazimo na nekoliko ranijih i već poznatih ribičkih priča (4), ali i veći broj novijih, koje nećemo naći u prvoj takvoj knjizi (Bistro, majstore). Osim toga, u toj posljednjoj objavljenoj Kudumijinoj knjizi naći ćemo i dva njegova zapisa na temu Drave i ribolova: "Otrov naš svagdašnji" i "Varijacije na temu Drave". U knjigu su uvršteni i tekstovi Miroslava Dolenca i Željka Cara, prvi s naslovom "I teče Drava, teče život uz nju", a drugi: "Koga vode jednom očaraju, zarobe". Osim već spomenute bibliografije svih Kudumijinih radova navedena je ovdje i literatura o piscu (37 jedinica), izuzev napisa o toj, tada već izašloj knjizi. Dolenc objavljuje ovdje i podosta strog po kritičnosti prikaz književnog djela M. Kudumije, pod naslovom "Mato Kudumija - predani kroničar panonskih prostora".

U međuvremenu, između tih 5 knjiga pripovjedne proze, Kudumija je objavljivao djela publicističke i povijesno-političke namjene. Od svih takvih knjiga najveću umjetničku vrijednost imaju bez sumnje autobiografski ratno-logorski zapisi "15000 vagona smrti", što je zapravo prerađena

Mato Kudumija

i dorađena ranije izašla knjiga "Zakon bezakonja" (1959.). Zatim je tu knjižica o Ivanu Levačiću, poznatom vrhunskom biciklistu rodom iz Virja. O ratnim danima i ljudima u Podravini svjedoče knjige "Crveni spomenar" i "Partizanski dani" - u ovoj drugoj Kudumija je suautor s Antom Dobrilom i Ivom Piškorcem. Svakako treba spomenuti i pišćev pokušaj da dade povijesno-feljtonističku kroniku svog rodnog mjesta: "Đurđevac u svijetu i vremenu" (1968.).

O M. Kudumiji i njegovom književno djelu pisano je dosad relativno često i mnogo, ne samo u lokalnom tisku (Glas Podravine, Bjelovarski list) nego i šire. No većinom su to bili ili intervjui s piscem ili pak kraći prikazi pojedinih njegovih knjiga, već prema tome kako su ta djela bila objavljivana. Stoga treba odati priznanje M. Dolencu što se potrudio da u pogovoru knjizi "Naša stara Drava" (što je naprijed već spomenuto) dade opširniji analitički prikaz Kudumijinoga pripovjedačkog, a i drugog rada. Ovdje nas, međutim, zanima samo pišćeva beletristička proza, i to ona koja nam je dostupna, to jest objavljena u knjigama: dva dulja prozna teksta koje možemo nazvati romanima (Gazda Janković, Gavran) i čak tri knjige duljih i kraćih novela i humoreski, od kojih prva knjiga (Bistro, majstore) sadrži 10 takvih tekstova, druga (Zlatna sredina) 11, dok u trećoj (Naša stara Drava) nalazimo najviše priča: 12. No, uzevši u obzir da se neke priče u tim knjigama ponavljaju, njihov stvarni broj je nešto manji, konkretno 18 ribičkih i 10 ostalih, što - međutim - također nije malo.

Svojom prvom knjigom, romanom "**Gazda Janković**" (izdanje Seljačke sloge, Zagreb) Kudumija nastavlja romanesknu tradiciju slikanja podravskog sela, što je započeo Grgur Karlovcan u poznatom romanu "Natopljene brazde" (objavila Binoza, Zagreb 1939.). No, Kudumija je obuhvatio mnogo veće razdoblje - ne samo predratno (prije 2. svj. rata) nego i ratno, pa ono neposredno nakon rata. Svakako, prevelik "zalogaj", građa i odviše opširna, na kojoj bi se spotaknuo možda i koji bolji i rutiniraniji pisac, kako to ističe književnik i kritičar Krsto Špoljar u "Studentskom listu" od 3. 12. 1952. On između ostaloga kaže: "Kudumija je želio napisati jednu umjetničku kroniku, ali je građa bila i odviše ogromna, a sposobnosti autora nedovoljne". Što se tiče likova u romanu, oni su "bliđi i

nedovršeni ... tipizirani", a govore "neživotno i papirnato", tumačenja su "u stilu pseudosocijalne literature između 2 rata", tako da je čitavo to djelo, po mišljenju K. Špoljara: "posljedica jednog pseudomarksističkog crno-bijelog gledanja na ljudske manifestacije i događaje". Na kraju te svoje tako oštre (rekli bismo: i preoštre, barem za ono vrijeme) kritike K. Špoljar spominje pripovijetku istog autora "Eldorado" kao uspjele te smatra da obećava "novi književni put u proznom radu M. Kudumije". Dodajmo još da Špoljarova kritika predstavlja odraz novih pogleda na književno stvaranje, do kojih je tada (poč. 50-ih godina) dolazilo kod nas pod utjecajem zapadnih umjetničkih strujanja, nakon postupnog oslobađanja od takozvanog socijalističkog realizma. Poslije će i sam Kudumija u noveli "Preferans", u njenom uvodnom djelu, priznati preživjelost crno-bijelog slikanja ljudi: "Priznajem da je u ovom, po spisateljskoj mašti sačinjenom spektru društvene zajednice teško osvijetliti jednu individu, pogotovo otkako se "crno- bijela" tehnika ocrtavanja ljudskih karaktera podosta kompromitirala -, pokazala se posebno krutom i štetnom budući da je zazirala od razno- raznih primjesa i nijansa, boja i sjena što čine veličinu i bijedu ljudskog duha i karaktera."

Mnogo obzirniji (a rekli bismo: i objektivniji) u prikazu - kritici prve Kudumijine knjige bio je Milan Selaković u "Narodnom listu" od 15.5.1952. On priznaje autoru dobro poznavanje života na selu, pa i znatnu zanimljivost fabule za tadašnjeg suvremenog čitaoca. Kudumijino je pričanje - kaže Selaković - "jednostavno, nepretenciozno" i knjiga je uopće pisana "lagano i jednostavno ... nastojanja su poštena, problemi nisu zaobiđeni". No, Selaković će ipak reći da to djelo i nije pravi roman, nego zapravo pripovijest ili još bolje: pripovjedačka kronika. Ta tvrdnja, međutim, sasvim je opravdana, jer je Kudumija zahvatio preveliko razdoblje, bogato zbivanjima i sukobima, tako da i nije mogao posvetiti potrebnu pažnju niti pojedinim dijelovima svoga romana-kronike niti boljem profiliranju mnogobrojnih likova. Kao ne mali propust Selaković ističe i činjenicu da je glavni lik (gazda Janković) postao sporedni, a uloga glavnog "junaka" tog djela pripala je sinu siromašnog seljaka Martinu Lackoviću. Zanimljivo je da Selaković vidi bliskost tog djela s nekim poznatijim ostvarenjima hrv. pisaca: Ivana Kozarca (zbog realizma, često "zamućenog" romantikom i idealiziranjem), a i ostalih naših realista, kao na primjer Josipa Kozarca, Vjenceslava Novaka ... Na kraju svog prikaza M. Selaković zaključuje: "Uza sve to, uvažavajući namjenu ove knjige, koja treba da prođe u široke slojeve čitalaca na našem selu i da nadomjesti izvjesnu popularnu literaturu, izdavač nije pogriješio što ju je izdao".

Samo dvije godine poslije "Gazde Jankovića" izlazi druga Kudumijina knjiga: pripovijest ili mali roman "**Gavran**" (izdanje Tiskare "M. P. Miškina" u Koprivnici). No čini se da je to djelo napisano podosta ranije - po autorovim navodima 1949. god., kad je autoru bilo 35 godina. Ipak, djelo odiše mladenačkom svježinom, kako u doživljavanju svijeta (pisac se "skriva" iza glavnog lika - dječaka, a poslije mladića - gimnazijalca Franje Kosanovića) tako i u načinu obrade (osjećajnost, svježina i bogatstvo stila). Lako je naslutiti snažnu autobiografsku podlogu. Zbog svega toga nije neobično što je ovo djelo (mada bi se na osnovi površnijeg čitanja moglo shvatiti samo kao štivo za mladež) doživjelo pretežno pohvalne kritike. Tadašnji "Koprivnički tjednik" u broju od 10.4.1954. donosi prilično iscrpni, cjeloviti i pozitivni prikaz iz pera M. Juhasa pod naslovom "Život na dlanu", koji će uskoro zatim pod izmijenjenim naslovom ("Rađanje čovjeka") izaći i u zagrebačkim "Školskim novinama". U listu "Novine mladih" od 15. 5. iste godine anonimni autor ističe naročito opise sela kao najljepše u toj knjizi te odlično piščevo poznavanje tog ambijenta, a kad pisac napušta područje sela i seljaka, kao da pomalo gubi snagu (odlazak glavnog lica na daljnje školovanje u grad). O pričanju se kaže da je "vrlo živo, ležerno, na mnogim mjestima sočno i koncizno", mada su opisi prirode "ponekad suviše neovisni, pomalo hladni, kao konstatacije". Na kraju se zaključuje: "Knjiga je tu i ona traži vršnjake Franje Kosanovića, traži ih jer govori o njima, kako rastu, oslobađaju se prošlosti ... Ona im želi

pomoći i to treba prihvatiti". O knjizi se oglasio i već spomenuti kritičar Milan Selaković ("Kulturni radnik", br. 7 - 8, 1954.), ali vrlo kratko pod naslovom "Izlet u Koprivnicu", gdje je "Gavrana" nazvao: "melankolična autobiografska ispovijest o teškom životu i ideološkom sazrijevanju seljačica na putu kroz škole".

Vrlo seriozan i iscrpan prikaz "Gavrana" dao je S. Novak u "Vjesniku" od 27.6.1954., ocjenjujući ga s gledišta prave umjetničke literature. Doduše, i on će ponešto zamjeriti tom djelu, konstatirati da pisca na nekim mjestima sputavaju, još uvijek, zastarjele i neefikasne metode, da "Gavranova historija djeluje donekle tipizirano i ponešto uopćeno" te da to djelo "nije moglo značiti veće osvježenje i novost", ali ćemo u Novakovoj kritici naći ipak više pohvalnih dijelova, kakve samo može poželjeti svaki pisac. Za Novaka je to "mali psihološki mozaik s kontrastnim, ali blagim tonovima, građen i sastavljen pomalo impresionistički, a obrađen uglavnom provjerenim sredstvima pripovjedačkog arhaičnog realizma". Kudumija se - ističe Novak - razvio u "vještog pripovjedača i mjestimično zapanjuje izražajnom slikovitošću". To je "kronika dobra u svome žanru" i donekle se razlikuje od sličnih djela u našoj književnosti "po hipertrofiji unutrašnje aktivnosti glavnog lica" i, općenito uzevši, priča je "ispričana tečno i nosi u sebi niz elemenata koji potvrđuju pozitivan razvoj Kudumije kao pisca".

Kao zanimljivost bit će dobro navesti ovdje podatak da je "Gavran" više puta stavljan u izdavački plan zagrebačkog poduzeća "Mladost", što također svjedoči o vrijednosti tog djela, no do izdavanja nije došlo, sve dok to nije učinila Tiskara u Koprivnici. Nije potrebno reći da bi i za pisca i njegovo djelo mnogo više značilo, pa čak i u pogledu plasiranja na knjižarskom tržištu, da je to učinila renomirana "Mladost". U svezi toga spomenuo bih i ovo: budući da je naklada ostala većim djelom nerasprodana, knjiga se ponovo pojavila u prodaji 1961. god. Tada sam tek doživio susret s njom. Mogu reći da je to bio sretan susret. Pročitavši sa zanimanjem to vrijedno djelo, odlučio sam napisati opširniji i iscrpniji prikaz, ukazujući naročito na stilske vrednote, koje dolaze obilno do izražaja u prvim djelovima knjige (seoska sredina i djetinjstvo glavnog lica u toj sredini). Pod naslovom "Čar i poezija djetinjstva" prikaz je objavljen u "Glasu Podravine" od 16.XII.1961. U knjizi "Naša stara Drava", u odjeljku "Kritika o piscu" (sačinio M. Dolenc) navodi se taj prikaz kao "iscrpan osvrt". Dodao bih još da taj osvrt obuhvaća čitavih pet kartica. Bila je to moja prva opširnija književna kritika, vezana uz jedno vrijedno, zanimljivo i simpatično djelo, koje se odnosi na naš podravski kraj i njenog najplodnijeg proznog pisca, i zato će mi taj moj prikaz uvijek ostati u dragoj uspomeni.

Mada se zbivanja u "Gavranu" događaju u danas već davno i daleko vrijeme: poslije 1. svj. rata (taj rat je u djelu još vrlo živo prisutan u sjećanjima i pričanjima seljaka) pa do početka 30-ih godina, kada u koprivničkoj Gimnaziji službuje prof. kemije Lj. Barić (u djelu je to prof. Horvat), mislim da će se još dugo moći čitati sa zanimanjem. A moći će se zbog nesumnjivih stilskih i općeljudskih vrednota. Konkretni socijalno - politički momenti prisutni su u ovom djelu (siromašno seljačko porijeklo glavnog lika, njegov ideološki razvoj, naročito za školovanje u gimnaziji), ali je autor u tom pogledu nenametljiv, svakako mnogo više nego u svome prvoizaslom romanu ("Gazda Janković").

Prvu knjigu svojih priča Kudumija je bio prisiljen izdati u vlastitoj nakladi ukoliko je želio da se priče nađu okupljene u knjizi. Radi se o zbirci ribičkih priča "**Bistro, majstore**". Najveće je značenje te knjige što je njome ovaj pisac prvi u hrv. književnosti svestrano opisao i tako unio u tu književnost jedan poseban kraj ljudi. No još jedanput treba naglasiti da su ribičke priče, a nikako ne ribarske, kako bi se to pogrešno moglo zaključiti iz pogovora M. Dolenca u knjizi "Naša stara Drava", gdje se nabraja koje je sve društvene slojeve i grupe Kudumija opisivao te se tu navode - ribari. Kudumijini ribiči su ljudi koji se tim "poslom", to jest ribolovom, bave usput, makar često i s velikom strašću (takav je, uostalom, bio i sam pisac), ali nikako ne mogu biti ribari. Najčešće su to malograđani, koji imaju

svoja zanimanja, a rijetko se u tim pričama može naći kao ribič i po neki seljak, kao što je to u noveli "Diplomat iz Gegačeva kuta". Kudumija se doista potvrdio (i u tome pretežno i uspio) da te svoje ribiče naslika što više svestrano, a ne samo u dodiru s vodom, ribama i prirodom - tu su i njihove okupacije na radnim mjestima, odnosi sa susjedima, obiteljski problemi, obuzetost dubljim i širim pitanjima, njihovo psihološko portretiranje. Tako, na primjer, u poduljoj priči "Som" pisac prikazuje kako jedan poveći ulovljeni som i njegova razdioba susjedima i prijateljima može dovesti do jakih sukoba među stanovnicima malog gradića, čak i među najboljim dotad susjedima. Ujedno je to prilika autoru da dade portrete brojnih likova u malograđanskoj sredini. A da ima i drugačijih lovina osim onih ribičkih, pokazao je pisac u priči pod naslovom "Neobična lovina": ribič, vraćajući se iz ribolova, nailazi na groblje, gdje se u njemu javlja čitav niz tužnih uspomena.

Iz prve knjige ribičkih priča autor je u drugu takvu knjigu ("Naša stara Drava", izdanje SIZ-a za kulturu, Đurđevac) uvrstio samo četiri priče, i to: "Iskaznica", "Som", "Neobična priča" i "Bistro, majstore". Njima je dodao još osam novih, također ribičkih priča. Namjerno sam ovdje naveo naslove svih 4-ju priča iz knjige "Bistro, majstore", jer se očito radi o autorovom vrednovanju tih proza. U knjizi "Naša stara Drava" upozorio bih - ako se već radi o vrednovanju - na ove priče (kao kvalitetnije, a k tome donose nešto novo u tom žanru): "Strah", "Posljednja iluzija", "Prva riba". Općenito pak mislim da se zapravo svim tim Kudumijinih ribičkih pričama ne bi imalo bilo što ozbiljnije progovoriti - one kao takve, to jest ribičke, nisu ni mogle biti bolje. Drugim riječima, Kudumija je iz te kompleksne teme izvukao najviše što se moglo. Još jedanput da se podsjetimo: radi se o ukupno 18 takvih priča, što duljih, što kraćih, a ipak u njima nije došlo do dosadnog, zamornog ponavljanja, bilo da se radi o portretima ribiča i drugih lica koja dolaze s njima u dodir, njihovim međusobnim odnosima, ili pak o opisima pejzaža oko Drave. Kao što ta rijeka uvijek teče ponešto drugačije, zavisno od godišnjih doba i različitih doba dana, a zavisno od mjesta na kojem se kraj nje nađemo - tako su različite i žive, uvijek životne, ribičke priče M. Kudumije. Stoga se ne bih sasvim složio s mišljenjem Božene Loborec izrečenim u njenom kratkom prikazu knjige "Naša stara Drava", jednostavno zato što ona (da tako kažem) umrtvljuje te priče, oduzima im živost i životnu istinost:

"Priče u knjizi Naša stara Drava vezane su uz ribolov, a ispričane su polako, natenane, kao što se, valjda, i misli uz udicu bačenu u vodu, kad je vremena i strpljenja napretek. Kudumija razvija radnju pripovijetke kao da mu se nikamo ne žuri, opisujući svoje 'heroje' bez ijedne jače riječi, bez dizanja glasa, upravo onako kako faktično i govori, nekako polušapatom. Iako se ti naši ribiči sukobljavaju, iako podvaljuju jedan drugome, to je ipak samo neopasna čarka, više zafrkancija nego ozbiljan sukob. A koliko ja imam spoznaje o našim Podravcima, oni upravo takvi i jesu." ("Glas Podravine", 29.IX.1989.)

Kao protutezu tim tvrdnjama navest ću nekoliko primjera iz Kudumijinih priča. Tako u "Posljednjoj iluziji" (doista pravoj pripovijetki od čak 28 stranica) nalazimo snažne sukobe između mladog, poštenog činovnika Janka i režimlijskih ulizica (prije 2. svj. rata), kao i napetost zbog ljubavnog trokuta (Janko, mlada seljanka i njezin muž). Usput možemo spomenuti da u toj prozi ima najviše bliskosti sa Šolohovom i njegovim "Tihim Donom". Tu je jako prisutna velika rijeka (Drava) i pejzaži oko nje, a likovi mladog braćnog para, to jest seoske žene i njenog muža, podsjećaju (jasno - u mnogo, mnogo manjem formatu) na Šolohovljevu Aksinju i njenog Grigorija Melehova. Zatim, koliko snažne unutrašnje napetosti nalazimo u autobiografskoj noveli "Strah", gdje autor opisuje svoj prvi susret s Dravom, još kao dječak, i to vrlo neugodan susret - zbog lošeg vremena. Napokon, tu je i ono duboko i snažno uzbuđenje još sasvim malog dječaka, strastvenog ribolovca, u noveli "Prva riba", noveli koja inače predstavlja pravu rijetkost u pričama M. Kudumije, jer je ovdje glavno lice - mali dječak, prvoškolac.

U međuvremenu, između dviju knjiga ribičkih priča, izlazi Kudumijina pripovijedna zbirka s karakterističnim naslovom "Zlatna sredina" (izdanje Biblioteke Podravskog zbornika). U tu je knjigu pisac ipak uvrstio i jednu ribičku priču, kraću humoresku "Reakcija", koja se nalazi i u knjizi "Naša stara Drava", mada bih rekao da ta proza ne ide u red boljih ribičkih priča. Svakako se moglo naći - između 18 ribičkih - i nešto dulje, vrednije, razrađenije i zanimljivije. Naslovu knjige odgovarala bi čak i jedna od najduljih i najrazrađenijih: "Posljednja iluzija". Osim "Reakcije", sve ostale priče u knjizi bave se likovima i problemima ovoga kraja u vremenu prije 2. svj. rata, za trajanja tog rata i neposredno nakon njega, i to nekako podjednako onima iz seoske i seljačke sredine kao i one malograđanske, a koju bismo mogli nazvati i malogradskom.

No, kao da se ipak izdvajaju i temom i načinom obrade (i stilom) dvije novele: prva i posljednja u knjizi. Prva od njih pod naslovom "Kurs patriotizma" bavi se likom mladog predratnog režimski (monarhistički) nastrojenog nastavnika, koji svojim učenicima-gimnazijalcima suviše nametljivo naturava svoja uvjerenja, zbog čega dolazi u oštar sukob s njima. Priča je ispričana tečno, sigurno, cjelovito, bez ikakvih digresija, koje inače češće nalazimo kod ovog pisca (pejzaži, refleksije samog autora), a koje ponekad doista dobro "stoje" u priči, no ima i slučajeva kad štete cjelovitosti radnje, odstupaju od glavnog toka. Druga pak proza ("Smak svijeta"), kojom završava ova knjiga, uspjela je psihološka, mirno i ujednačeno ispričana mala studija o jednom penzioneru, koji je pretjerano zaokupljen eventualnim katastrofama ove naše planete (njeno rasprsnuće, nadolazak novog ledenog doba), sve dok ga jednog jutra ne "otrijezni" od svega toga oštra bol u želucu (čir ili rak?) te uviđa besmislenost onih silnih strahova zbog Zemljine budućnosti, zbog - vlastite katastrofe.

Knjiga je dobila naslov po pripovijetki "Zlatna sredina", u kojoj je svestrano osvijetljen lik višeg činovnika (kotarskog predstojnika) u malom gradu. Radi očuvanja svog položaja i komoditeta on za vrijeme rata lavira između dviju sukobljenih struja (ustaše i partizani), čak dozvoljava da iz kotarskog zatvora pobjegnu zatvoreni partizani, ali je napokon ipak kažnjen: našao se u zarobljeničkoj koloni, koja se vraća iz Slovenije. No, pisac - unatoč tome što tako oštro kažnjava svoga "junaka" Vjekoslava Budrovečkog - mnogo pažnje posvećuje unutrašnjem, psihološkom portretiranju, od mladenačkog zanosa do kasnijih obiteljskih problema, a naročito duševnim mukama zbog kolebanja između dviju oštro sukobljenih strana. "To balansiranje, taj politički hermafroditizam, rezoniranja i uzmicanja, taktiziranja, postajahu sve nesnosniji i mučniji što se bližila četrdeseta godina i što su se politički tabori međusobno oštrije sukobljavali ... Tako je došao i dan kad je morao položiti prisegu NDH i poglavniku..." Jasno, u ratnom vihoru njegove unutrašnje muke postaju mnogo teže. Pisac, koji se još nije prije tog rata opredijelio za pobjedničku stranu (zbog čega je morao proći svojevrsni križni put zatvora i logora) teško će propustiti da blaže ili oštrije kazni ljude poput Budrovečkog. Tako je i u kraćoj priči "Preferans": čovjek koji se za rata otvoreno izjašnjavao protiv partizana želi u poslijeratnim prilikama igrati važnu ulogu u društveno-političkom životu, ali je raskrinkan i osramoćen. U pripovijetki "Eldorado" zahvaćen je veći broj likova iz malogradsko-seljačke sredine, protivnika nove poratne vlasti, koji se međutim i u tim novim prilikama sasvim dobro snalaze. Pisac ih je okupio na proslavi imendana kod imućnijega gazde, a kažnjeni su tako što taj gazda ipak prestaje slaviti svoje imendane s takvim društvom - uviđa da to nije pošteno prema uspomeni sina koji je poginuo u partizanima i za kojega dobiva i potporu. Ova "imendanska" proza, koje se radnja događa na dan Sv. Stjepana Kralja, podsjeća donekle, nekim svojim dijelovima, na Krležinu dramu "Kraljevo".

U knjizi ćemo naći i poveću grupu izrazito seljačkih pripovjedaka (pet). Najrazrađenija je "Pod nesretnom zvijezdom". To je čitava jedna mala kronika obitelji Paunović sve tamo do 1. svj. rata pa sve do vremena poslije 2. svj. rata. Motiv je tipičan za seljačku sredinu: oštra, čak krvava borba za grunt. No kao nedostatak ove, inače dobre proze, može se navesti nejasnoća rodbinskih odnosa, koje

je gotovo nemoguće razmrsiti pri prvom čitanju, nego ih treba pažljivije otkrivati. Postavlja se i pitanje glavnog lika: da li je to izvlašteni član obitelji Lojzek, njegov sin Mišo ili pak nabusiti, zemlje gladan gazda Lovro? A dosta su važni u priči i dvoje staraca, Mišini djed i baka, kod kojih Mišo raste poslije očeve pogibije u ratu. Isti motiv (surovi sukobi zbog zemlje, a između rodbine) pokreće radnju u krajoj priči "Gruntaši".

Seoski gazda Đuro Moždar (u noveli "Bijela vrana") i Jakov Čuhaš ("Danas meni - sutra tebi") odupiru se, svaki na svoj način, novoj poslijeratnoj vlasti, koja im, kao "kulacima", ne donosi ništa dobro. Prvi od njih bojkotira izbore, zbog čega (ipak, tu je grižnja savjesti, zbunjenost) doživljava čitav niz sitnih neugodnosti, Čuhaš dospijeva čak i u zatvor i biva kažnjen konfiskacijom imovine, sve to zbog upornog suprostavljanja kolektivizaciji (radne zadruge) i otkupu. No piscu treba priznati: unatoč činjenici što on te ljude podvrgava osudi i kazni, ipak nemalo prostora daje i njihovim (dobrim dijelom opravdanim) uvjerenjima i argumentima. Tako ovdje ipak otpada piščeva "krivica" u svezi crno-bijelog slikanja likova. Kao da nam želi reći: opće su prilike tada bile takve i trebalo im se prilagoditi, pokoriti, kao uostalom u svim vremenima i režimima. A sve "bije le vrane" moraju prije ili poslije, blaže ili oštrije - nastradati. To je, moglo bi se reći, jedan općeljudski momenat, koji prozama u knjizi "Zlatana sredina" osigurava - uz autorov nesumnjivi pripovjedački dar - trajniju vrijednost i čitanost.

Nikako se ne bi smjelo propustiti reći koju riječ o kratkoj, ali izuzetno toplo i uspješno sročenoj (zbog piščeve simpatije prema glavnom licu) noveli "Stož". U centru pažnje je sasvim mali radni čovjek, seoski sluga, koji je čitav život radio za druge, bogatije, samo za hranu, kakav-takav krov nad glavom i koji komad odjeće, pa tek poslije rata, već starac, doživljava kao kakvo veliko čudo - mogućnost dobivanja mirovine. A da su te piščeve simpatije na strani seoske sirotinje, očito je i iz nekih drugih njegovih priča ("Danas meni - sutra tebi", "Pod nesretnom zvijezdom"). No podosta će nam zasmetati piščev uopćeni socijalni traktat o pravdi i nepravdi u klasnom (kapitalističkom) društvu, gdje kaže: "... na očigled i bez imalo srama uzimali njegovu snagu gazde, ekonomi, majstori, vlastelini, biskupi i nadbiskupi, građani, carevi, samosvjesno i neobazrivo, posjedali za pune stolove, grabili bolje zalogaše, ostavljali nešto i za njega, kao za psa". Ovo je samo nekoliko redaka, no srećom čitav taj dio nije predug niti osjetljivije šteti čitavoj toj dobro ispričanoj priči.

Svoj kratki prikaz knjige "Zlatna sredina", objavljen u "Vjesniku" od 8.1.83., završio je Antun Šimunić (također jedan od književnika podravsko-đurđevačkoga kruga) ovim riječima: "Ta najnovija proza, premda se možda na prvi pogled doima regionalističkom, folklorističko-seoskom u tematici i pristupu sagledavanja stvarnosti, sadrži u sebi nešto mnogo dublje i snažnije nego što su to samo površinske opservacije jednog podneblja i sloja ljudi. U okvirima suvremenog pripovjedaštva ona zaista čini zlatnu sredinu". (Usput da upozorim na jedan sitan propust u Šimunićevom prikazu: kao izdavač navodi se Tiskara "Zrinski" u Čakovcu, što je netočno - izdavač je Biblioteka Podravskog zbornika.)

Kao čovjek koji je mnogo boravio u prirodi (najviše u vezi s ribolovom) Kudumija ne može a da ne uključi u svoje priče opise prirode, kako radi uvođenja u radnju tako i radi postizanja atmosfere zbivanja. Već u "Gavranu" pokazao je dar dobrog zapažanja pojedinosti u seoskom pejzažu te njihovog uspješnog unošenja u priču, s istančanim nijansiranjem godišnjih doba kao i doba dana. I većina njegovih ribičkih, pa i drugih, proza bogato je natopljena tom njegovom prirodnom sklonošću, ponekad možda i preobilno, tako da to u nekim pričama ima za posljedicu razvučenost i usporavanje radnje. Slično se može reći o piščevoj sklonosti (i opet: u nekim pričama) odviše osbnim refleksijama. No pažljiviji, strpljiviji čitatelj će i na takvim mjestima osjetiti ruku pravog pripovjedača, koji upravo s užitkom i onako "od srca k srcu" veze i prede svoje životne, realističko-impresionističko-

psihološke radove - priče o kojima on sam kaže na početku knjige "Zlatna sredina": "Osobe i događaji opisani u ovoj knjizi postojali su, odnosno dogodili se, ili su mogli postojati ili se dogoditi."

Ako bismo Kudumiju željeli usporediti s nekim od poznatijih hrvatskih pisaca, čini se da bi najviše odgovarala usporedba s realinom Josipom Kozarcem, Slavoncem, kako po plodnosti tako i po pažljivom bilježenju prilika, ljudskih sudbina i pejzaža svog voljenog rodnog kraja, kao i po načinu obrade. A kao trajna vrijednost u hrv. književnosti, od Kudumije ostaju bez sumnje: mali roman "Gavran", desetak najboljih ribičkih i drugih (seljačkih i malogradskih) proza te memoarska knjiga "15000 vagona smrti". A to doista nije malo. Naročito ako se zna da je Kudumija veći dio svoga života proveo u provinciji, daleko od nekog većeg centra ili metropole - takvog se pisca lako i brzo zaboravi, pa čak pokopa prije njegove stvarne fizičke smrti. No, koliko ga je to koštalo napora, živaca i zdravlja, to najbolje zna on sam.

Tijekom punih 50 godina Kudumija je pratio i bilježio život ljudi svoga đurđevačkoga kraja ne samo kao pripovjedač nego i angažirani publicist i kulturno-politički djelatnik, tako da je vrlo veliki broj likova i zbivanja - sve tamo do davnih predratnih vremena - našao svoje trajno "boravište" u njegovim radovima. Ističe to s priznanjem i M. Dolenc u svome pogovoru u knjizi "Naša stara Drava":

"Cijeloga je života strpljivo i predano rezbario ljude i prilike ... U toj predanoj i tihoj želji da pronese glas svojega rodnog grada i kraja on je potrošio sve raspoloživo ulje svojega života".

(Rujan - listopad 1993.)